

Kučera, Bohumil

O významu tzv. "šmeralismu" v době prvních bojů KSČ

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1959, vol. 8, iss. G3, pp. [75]-86

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111416>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BOHUMIL KUČERA

O VÝZNAMU TZV. „ŠMERALISMU“ V DOBĚ PRVNÍCH BOJŮ KSC

Celé období let 1921—1924 bylo vyplněno řadou pravých chyb v politice KSC, které byly hodnoceny V. světovým kongresem KI jako oportunistická úchyłka. Stalo se zvykem v pozdější době, zejména v letech třicátých, označovat tuto úchyłku, případně celý komplex těchto chyb, „šmeralismem“. Tohoto termínu se používalo jako označení pro oportunistickou úchyłku v KSC, která vycházela z obecných sociálně demokratických názorů, avšak ve specifických podmínkách čs. vytvářela zvláštní systém oportunismu.

Existoval „šmeralismus“ skutečně a jaký byl jeho vliv na dělnické hnutí? Jak se v něm projevoval a jaké zanechal následky? Dosavadní historické práce o tomto období přecházejí „šmeralismem“ mlčením, ačkoli v některých dobách byl problémem, o němž se v KSC velmi mnoho mluvilo a jímž byl vysvětlován celý její vývoj v tomto období. Bylo to poprvé v r. 1925, kdy se tento termín objevuje oficiálně, zejména však v době V. sjezdu KSC a v letech na sjezd navazujících.

Obšírněji se zabývá „šmeralismem“ jen práce s. Pavla Reimana „Dějiny KSC“ (Praha 1931). Činí tak z poměrně krátkého časového odstupu, kdy hodnocení nemohlo být úplně a vyčerpávající. Pozdější práce pak ho opomíjejí vůbec.

Teprve s. J. Veselý ve své knize „Z prvních bojů KSC“ (Praha 1958) se zmiňuje o „šmeralismu“ zcela letmo; dochází k závěru, že se o „šmeralismu“ mluvilo neprávem.¹

Co bylo jako „šmeralismus“ označováno a jaký byl obsah tohoto pojmu?

Poprvé užila tohoto označení mládež KSC, která po zasedání V. rozšířeného plenu EKI (kde byla řešena krize v KSC způsobená bubnickádou), vydala brožuru „Leninismus, nebo?“ (slovensky „Leninismus, alebo?“), kde za „nebo“ mělo následovat „šmeralismem“ a kde se zabývala „šmeralismem“ obšírně. „Šmeralismem“ nazývala zde velkou většinu oportunistických chyb v KSC a viděla v něm hlavní příčinu neuspokojivé bolševisace a neúspěchů KSC. Budíž řečeno, že se tento termín objevuje v době, kdy již pravé úchyłky nazývané „šmeralismem“, byly překonávány a nehrály hlavní roli, kdy Šmeral sám nestál již jednoznačně na této pozici a kdy hlavní nebezpečí představovala bubnickovština, která byla vysloveným sociáldemokratiismem a zrădčovstvím. Bubnickovská opozice neměla se „šmeralismem“ v tomto pojetí nic společného, nebyla jeho pokračováním a nevyrostla z něho, jak se tvrdilo tehdy i později na V. sjezdu KSC.

Podruhé je „šmeralismus“ definován a vysvětlován na V. sjezdu KSC v referátě s. P. Reimana: „Otázky programu KSC.“ Poněvadž jde o sjezdový referát, který byl ŰV KSC schválen, je možno pokládati ho za oficiální názor strany, na rozdíl od předchozí brožury, která představuje pouze stanovisko organizace mládeže KSC. V podstatných částech se však obě stanoviska kryjí a shodují.

A konečně máme „šmeralismem“ určen pojmově i v samém dokumentu ŰV KSC, a to poměrně přesně a určitě. V roce 1932 napsal J. Stalin redakci časopisu „Proletarskaja revolučija“ dopis, v němž ukázal historickou úlohu bolševismu v boji proti názorům nesprávným a revoluci poškozujícím. Politbyro KSC, projednávajíc dopis J. Stalina, učinilo usnesení, v němž ukázalo na nedostatky podobného rázu v KSC a naznačilo zároveň cesty k jejich překonání. V dokumentu upozornil ŰV KSC, jak oportunistické tendence, přejaté ze sociální demokracie, rozrostly se v KSC v době od jejího založení do V. svět. kongresu KI v oportunistický systém, jenž zde byl označen jako „šmeralismem“.

Z tohoto dokumentu můžeme při naší úvaze vycházet. Vzhledem k jeho významu ocitujeme si zde jeho podstatnou část: „... šmeralismem“ byl specifická čs. forma oportunistických názorů, které vyrůstaly na půdě demokratických a národních ilusí, zbuzených mezi dělnictvem po založení československého státu.

„Smeralismus“ měl nesprávné názory v těchto základních otázkách:

1. Nesprávný názor na poměr k měšťáckému státu. Považoval čs. stát za poloprogresivní, popíral jeho imperialistický charakter, připouštěl možnost společného postupu s jistými vrstvami buržoasie, dokonce i ve formě parlamentní dělnicko-rolnické vlády.
2. Nesprávný názor na sociálně demokratickou stranu jako na druhou stranu dělnickou.
3. Oportunistické stanovisko v nacionální otázce, ostře odmítající právo na sebeurčení národů až do odtržení.
4. Nepochápení vedoucí úlohy strany a propagování teorie pasivity mas, což v praxi znamenalo chvostistické pokulhávání za masami.²

S výjimkou nesprávného názoru na sociálně demokratickou stranu (uváděného sub 2. tohoto dokumentu) vypočítávají oba předcházející prameny hlavní zásady „smeralismu“ shodně a totožně s usnesením ÚV KSC zde citovaným. Názory, týkající se podstaty „smeralismu“, jsou tedy ve všech obdobích, kdy se o něm mluví, stejné.

Zastával s. Šmeral skutečně takové názory a byly schopny ovlivnit a ovlivnily politiku KSC rozhodnou měrou? Šlo o ucelený systém, který zasluhoval zvláštního názvu, o systém specifický pro KSC? To jsou základní otázky, na něž je nutno odpovědět.

Šmeral a s ním celá marxistická levice vycházeli z předpokladu, že události kolem 28. října r. 1918 byly národní revolucí, jejímž výsledkem byl samostatný stát, Československá republika. Tento názor, dnes všeobecně platný, byl v druhé polovině dvacátých let, zejména v době V. sjezdu KSC, co nejostřeji potírán. Tvrdilo se, že Československo nevzniklo z národní revoluce, ale jako výsledek imperialistické války, jako výsledek zájmů dohodových mocností.³

Takové pojetí opomíjelo však zcela úlohu lidových mas při vzniku ČSR. Opomíjelo dále to, že zájem dohodových mocností byl v daném okamžiku shodný se zájmem české buržoasie, která se národní revoluce zúčastnila a strhla na sebe vedení. Vycházelo se z předpokladu, že z národní revoluce musí vzniknouti stát pokrokový a nikoli imperialistický, jakým ČSR od začátku skutečně byla. Vycházelo z mylné premisy a dopouštělo se stejné chyby jako v podstatě Šmeral, jenž předpokládal vlastně totéž, když došel k závěru, že Československo není imperialistický stát, protože vzniklo z národní revoluce.

Šmeralovo pojetí o vzniku ČSR jako plodu národní revoluce bylo správné a výtky v tomto směru jsou bez podkladu. Šmeralova chyba byla však jiného druhu. ČSR vznikla jako stát imperialistický, avšak další vývoj mohl jít oběma směry: ke státu socialistickému nebo k upevnění státu kapitalistického.

Poměr třídních sil v něm, neexistence komunistické strany a zrada sociální demokracie způsobily, že se ČSR v bojích v roce 1920 naklonila k vývoji ve stát kapitalistický a že její imperialistický charakter pak šlil den ze dne. To však s. Šmeral skutečně přehlédl a myšlenka přerůstání revoluce národní v revoluci socialistickou mu byla a zůstala cizí, ačkoli znal Leninovy práce o této otázce. Přesto je nedovedl aplikovat na Československo a i po r. 1920 si neuvědomil imperialistický charakter státu. Československo vzniklo tedy z národní revoluce, ale jako stát imperialistický, v němž se buržoasie již v den jeho vzniku ujala mocí a vykonávala ji za pomoci soc. demokracie výlučně, ku svému prospěchu, aniž se dělnická třída na jejím výkonu jakkoli podílela. Přes značný vliv cizích imperialistů nebylo možné pokládati ČSR za jejich pouhou hříčku, za kolonii nebo polokolonii. Československá buržoasie sledovala své vlastní cíle a zájmy a také je prosazovala. Rozpory mezi ní a buržoasií států Dohody byly rozpory mezi jednotlivými skupinami kapitalistů, jak jsou za imperialismu běžné, nikoli rozpory mezi potlačovateli a potlačovanými národy kolonií a závislých zemí. To však Šmeral nepostřehl a zde je další jeho chyba.

Z nepochopení skutečného charakteru státu pak vzešly jisté chyby v politice KSC, zejména v taktice vytvoření dělnické vlády a jejích perspektiv. Vzešlo z toho i nepochopení charakteru buržoasní demokracie, která nebyla chápána jako diktatura buržoasie, ale jako způsob vlády značně pokrokové, rozdílný od zájmů monopolistického kapitálu. Jasně se to ukázalo zejména v době Karlova puče v Uhrách v roce 1921 i v době daleko pozdější, v roce 1923, při prosazování protidělnického zákona na ochranu republiky.

Při Karlově puči v Uhrách projevila KSC velmi kolísavé stanovisko a postavila se dočasně na stanovisko obrany buržoasního státu. Vycházela z předpokladu, že Čs. republika je ve srovnání s hortyovskou reakcí stát pokrokový, a že je proto věcí dělnické třídy ji bránit. Viděla v hrozící srážce boj mezi demokracií a monarchickým principem a nikoli střetnutí dvou imperialistických skupin.

Tento předpoklad byl mylný. I když Československo bylo ve srovnání s hortyovským Maďarskem stát s jistými demokratickými svobodami, nebylo stát pokrokový. Mezi Maďarskem a Československem byl pouze rozdíl co do stupně diktatury buržoasie, jíž oba tyto státy byly.

V Maďarsku dělnická třída byla krvavě potřena, takže buržoasie zde sáhla již k otevřené diktatuře nejreaktějších živlů, kdežto v ČSR vystačila dosud s formami parlamentní demokracie. Přitom však již dala najevo, že v případě odporu sáhne ke stejnému teroru (potlačení generální stávky 1920). I když byl zásadně možný boj proti hortyovskému bílému teroru, bylo ilusí, že by mohl být prováděn po boku české buržoasie, protože jí nešlo o demokratické svobody ani českého, ani maďarského lidu, ale o udržení vlastního imperialistického panství.

S. Kreibich vystoupil ve schůzi zahraničního výboru Národního shromáždění jménem KSC s prohlášením, že monarchistická reakce ohrožuje národní samostatnost čs. národa, jejíž nedotknutelnost je jeden z předpokladů revolučního vývoje celé Evropy.⁴ Jediným závěrem z toho bylo to, že proletariát musí Československo hájit.

Toto prohlášení bylo v plné shodě s usnesením širšího VV KSC, v němž byla dokonce proklamována ochota čs. proletariátu „postavit se na odpor se zbraní v ruce“, a to po boku buržoasního státu.⁵ I když tento zákrk byl vázán na poskytnutí jistých demokratických svobod, zastavení persequce proti dělnictvu apod., bylo to v době, kdy se od buržoasie nic takového nedalo očekávat, stanovisko sociálpatriotické. Stanovisko obrany vlastního buržoasního státu a nikoli správné leninské rozhodnutí, aby proletariát vzal od buržoasie zbraně a přemčnil válku imperialistickou ve válku občanskou.

Podobné stanovisko ochrany buržoasního státu zaujala KSC i v boji proti zákonu na ochranu republiky v r. 1923. Místo aby odmítla tento zákon s hluboce reakčním obsahem a cílem potlačit dělnickou třídu, KSC se omezila přes projevenou ochotu proletariátu povstat proti němu do boje na parlamentní zápolení, v němž zákon jako celek neodmítla, ale žádala jen jeho doplnění různými reformami. V zásadě šlo o to doplnit zákon tak, aby směřoval proti monarchismu a ve zdůvodnění této snahy vystupuje opět mýlný názor o povaze Čs. republiky. V návrhu předneseném v parlamentě s. Šmeralem a požadujícím tyto změny, se praví: „Účelem tohoto zákona jest chránit republikánské řády čs. státu, zřízeného z revoluce proti monarchismu. Proto se nesmí jeho provádění dotknout zájmů a organizací pracujícího obyvatelstva. Vláda a všechny orgány necht jsou si vědomy toho, že pracující obyvatelstvo bude tím odhodlaněji hájit republikánské řády, čím úzkostlivěji je seřteno demokratických svobod, jež vzešly právě z této revoluce jako Československý stát. Proto je vláda a všechny státní orgány povinny bedlivě chránit před úklady reakce svobody lidu, zejména svobody tiskové, shromáždovací, společovací, svobody svědomí a osobní svobody.“⁶

Bylo jistě správné hájit demokratické svobody lidu, ale k tomu nemohla naprosto postačit změna zákona tak, aby byl zaměřen proti monarchistickému nebezpečí. Naopak v okamžiku, kdy buržoasní vláda zahájila útok na dělnickou třídu chytaným zákonem, mohlo toto tvrzení vzbudit jediné iluze, že tato vláda a její orgány jsou schopny a snad i ochotny hájit demokratické svobody lidu. Hájit tyto svobody proti jakési reakci, která stojí mimo dosavadní vládu a ne přímo v ní. A to v okamžiku, kdy buržoasii šlo o likvidaci všech těch svobod a kdy to dala jasně najevo.

V době, kdy byl prosazován zákon na ochranu republiky, postavila se masa pracujících na první zavolání KSC proti němu a v obrovských demonstracích ve velkých městech vystoupila proti tomuto útoku na dělnickou třídu. KSC však nedokázala v této akci udržet nastoupenou cestu a stupňovati boj třeba až k politické krizi. Doba sama i podmínky byly neobyčejně příznivé a bylo jich možno použít k pokusu o prosazení dělnické vlády.

Buržoasie zahájila útok. Pracující se postavili na odpor a ukázali, že jsou schopni útok zadržet a odrazit. Situace buržoasie samé byla krajně labilní. Hospodářská krize byla na vrcholu, počet nezaměstnaných dostoupil v lednu 1923 čísla 441.075. Masy se radikalisovaly. Jednotná fronta vykazovala značné úspěchy, vznikaly první výbory proletářské jednoty a počinál rozklad ve straně čs. socialistů a ve straně agrární, kdy se objevovaly první opoziční skupiny. Účast pracujících na projevech KSC proti zákonu na ochranu republiky ukázala, že strana má sympatie širokých mas a že masy jsou ochotny bojovat.

A přece toto odhodlání nebylo využito a KSC se omezila na obranu a na boj v parlamentě. I v tomto případě ovládla stranu demokratická iluze o síle parlamentarismu. Nejjasněji se to projevuje v řeči s. Šmerala na protestním táboře lidu 4. III. 1923 na Žofíně, kde Šmeral počítá již s tím, že zákon v parlamentě bude odhlasován, a říká: „I kdyby měl být persekuční zákon proti nám prováděn, neustoupíme od organizování mas. A první heslo, které vydáme, je odvolání se od lidu odcizených vládních stran k vůli lidu samého: Všichni dělníci do jednotné fronty. Nové volby, nové volby, nové volby. Ať promluví lid!“⁷ Jako v mnoha případech jiných, i zde proniká víra ve všemocnost voleb a možnost jimi změnit situaci. Heslo jednotné fronty bylo jistě heslem mobilisujícím proti chytanému persekučnímu zákonu. Ovšem mobilisace nesměla směřovat k přípravě a orientaci na volby, ale k přípravě mocných protestních akcí a masových vystoupení proletariátu. Jen z nich mohla vyrůst jed-

notná fronta. Ale také tato veliká příležitost, při níž bylo možno stupňovaným nápořem mas a jejich mobilisací zahnat buržoasní vládu do těžké krise, přešla a zůstala nevyužita. Právě nepochopení charakteru buržoasní demokracie vedlo ke zkresení taktiky jednotné fronty v zápas o pouhé reformy a o denní požadavky a dělnická vláda v tomto pojetí se opírala o demokratické iluze, o parlamentní kombinace a o volební geometrii. Strana si dobře neuvědomovala, že výsledky voleb v žádném případě nezmění nic na řádu, v němž má moc v rukou buržoasie, a že jen rozhodné vystoupení dělnických mas a revoluční akce mohou otřásti panstvím měšťácké třídy tak, aby mohla být vytvořena dělnická vláda jako nástroj nastupující revoluce. Odtud pak iluze o dělnické vládě v rámci buržoasní demokracie a prostředky převážně demokratickými, jak ji formuloval I. sjezd KSC.

S. Šmeral sám tkvěl kořeny ještě hluboko ve své soc. demokratické minulosti a v politice, již soc. demokracie po léta prováděla. Právě zde je základ jeho teorie o vzniku dělnické vlády volbami a parlamentními dohodami a o jejím setrvání na principech buržoasní demokracie. Je nutno jít daleko zpět, chceme-li si uvědomit, odkud to vše rostlo. V roce 1905, v době bojů o volební právo, napsal s. Šmeral: „Sociální demokracie klidným poučováním a vysvětlováním svých zásad snaží se získat stále větší počet stoupenců. O tyto se opírajíc, hledí si dobytí stále větší počet zástupců v zákonodárných sborech, aby konečně, až tam zástupci chudého lidu budou mít většinu, mohli pomoci této své politické moci upravit poměry a zákony státu tak, jak toho prospěch pracujících vyžaduje.“⁸ I když s. Šmeral toto pojetí již dávno opustil a otevřeně se ztotožnil s nutností revoluce a diktatury proletariátu, viděl v dělnické vládě stále možnost, jak obejít revoluční srážku, jak ušetřit dělnické třídy oběti a jak přijít k diktatuře proletariátu přes dělnickou vládu jako parlamentní etapu této cesty.

Odtud pramenil i jeho postup k možným spojencům proletariátu a dokonce i k některým částem buržoasie. Bylo jistě správné snažit se získat poloproletáře na venkově, drobné a střední rolníky, živnostníky a pracující inteligenci pro boj za dělnickou vládu, ale bylo naprosto nesprávné jeho ocenění jistých vrstev buržoasie a některých jejích politiků, především T. G. Masaryka a Beneše, stejně jako skupin je podporujících (soc. demokracie). Nesprávné hodnocení T. G. Masaryka a Beneše je nejzřejmější v názorech s. Kreibicha, jenž je pokládal nejen za poctivé, demokratické paciřisty, kteří pro své demokratické ideály jsou v rozporu s ostatními částmi buržoasie, ale dokonce mínil, že sami nejsou příslušníci buržoasie.⁹ Dochází k přesvědčení, že oba netkví v žádné třídě, nýbrž že stojí vlastně mezi třídami, představující čisté demokratické ideály a nevládnou tedy jménem žádné třídy, a ani nevídí, kam vývoj spěje.

Kreibich převzal zde mnoho (jako vůbec i v jiných směrech) z koncepce s. Šmerala. Podobné názory projevil totiž s. Šmeral již dříve na zasedání rozšířené EKI v červnu 1922, když hodnotil vnitřní i zahraniční situaci ČSR a došel k závěru, že panství buržoasie je značně labilní: „Buržoasie je si své slabosti vědoma, jako třída nepřebírá formální vedení. V čele vlády stojí dva intelektuálové, kteří ale de fakto jsou vykořevení, nemají za sebou žádnou politickou stranu a nepředstavují žádnou politickou moc.“¹⁰

Masaryk a Beneš nebyli podle toho příslušníky buržoasie a jejím jménem nevládli. Vládli jako buržoasní demokrati nekořevení v žádné třídě, o žádnou politickou organizaci nějaké třídy se neopírající a k žádné nepatřící. Buržoasie ponechává vedení v jejich rukou.

Je to koncepce, která vládu v ČSR prezentuje jen jako skupinu intelektuálů, představující demokracii nebo její prvky. Tato skupina není představitel buržoasie, ba naopak vykonává vládu dokonce v rozporu s ní. Je to zřejmo i z dalších Šmeralových úvah, obsažených v jeho článku „Československo a Janov“.¹¹ Zde mimo jiné hodnotí opět Masaryka a Beneše jako intelektuály, kteří nemají za sebou žádnou politickou stranu a nemohou se opírat o žádnou sociální vrstvu.

Z této koncepce byl pak již jen krok k názoru, jež projevil s. Šmeral např. na krajské konferenci KSC v Liberci dne 1. X. 1922, kde rozlišoval mezi činností vlády na straně jedné a mezi zájmy průmyslu na straně druhé. Snahu vlády o zhodnocení československé koruny v cizině viděl nejen jako útok na mzdy, ale jako útok na průmysl sám. Práví o tom: „Vedoucí mužové ve vládě došli k názoru, že problém průmyslu v Československu je tak bolavý, že je nutno zničit průmysl, aby mohl vůbec stát žít.“¹² Podle toho tedy tehdejší vláda „rudočerno-zelené koalice“ s prezidentem Masarykem byla vládnoucím celkem, odlišným od průmyslových podnikatelů. Mezi ní a monopolním kapitálem je údajně rozdíl. Není tedy vláda zastupující zájmy průmyslu, nepodřizuje se monopolům a jejich jménem nevládne. V této koncepci je rozdíl mezi zájmy průmyslu a státem, jenž pro uhájení své existence chce průmysl zničit.

Tento názor je v hlubokém rozporu s leninskou thesí o panství imperialismu a se skutečností, jaká tehdy byla. A to v době, kdy tato vláda dala již několikrát najevo, že je právě diktaturou

buržoasie, a kdy sám TGM mnohokrát ukázal, komu slouží. Je pochopitelné, že za těchto předpokladů mohlo ve straně vznikat i nesprávné mínění o charakteru sociální demokracie.

Sociální demokracie byla tehdy pokládána za druhou dělnickou stranu vedle strany komunistické. Vycházelo se zřejmě z toho, že v ní byli, a to snad dokonce většinou, organizováni dělníci a značná část dělnických mas tvořila základ jejich odborových organizací i jejího volebního kádra. Jestliže části vládnoucí buržoasie (T. G. Masaryk a Beneš) byli v rozporu s monopolním kapitálem a snažili se udržet demokracii, proč by neměla být dělnickou stranou sociální demokracie i přes svou účast v buržoasní koalici? Tak musel znít závěr, jenž vzešel z nepochopení úlohy demokratických pacifistů.

Politickou stranu, otázku jejího charakteru a její význam nelze charakterizovat však podle toho, koho má ve svých členských řadách. Masy dělníků v sociální demokracii nebo u čs. socialistů nemohly nijak rozhodovat o jejím charakteru. *Jediným měřítkem může a musí být činnost takové strany a to, komu tato činnost slouží a prospívá.* A činnost sociální demokracie v ČSR byla již od r. 1918, od prvního dne vzniku samostatného státu, zaměřena ve prospěch buržoasie. (Ponecháme zcela stranou její předcházející činnost!) Byla celou svou činností strana vysloveně protidělnická, a to bez ohledu na své dělnické členstvo, jehož masy klamala a zapřáhala do své činnosti ve prospěch buržoasní vlády a řádu.

Bylo třeba a bylo to i možné získávat právě dělníky v této straně tím, že by se jim ukazoval pravý charakter sociální demokracie, že by se nemilosrdnou kritikou její politiky dělnickým masám v této straně ozřejmilo, kam je vedou jejich vůdci. Že by se ukázala hloubka rozdílu mezi zájmy dělnictva a zájmy hájenými sociální demokracií. To však se nedálo zcela důsledně a v některých případech se upustilo od kritiky soc. demokracie jejich vůdci úplně. (Hornická stávka na podzim 1923.)

Z toho, že sociální demokracie byla pokládána za dělnickou stranu, vznikly nezbytné chyby v politice jednotné fronty a dělnické vlády. Počítalo se s ní jako se stranou (nikoli tedy s její členskou masou) při vytváření jednotné fronty a dělnické vlády. KSC byla ochotna vytvořit obojí společně se sociální demokracií jako stranou a s jejími vůdci, nikoli přímo s masou zedláka, s členstvem.

Proto pokračují stále pokusy o vytvoření jednotné fronty shora. Proto i názor o vytváření jednotné fronty shora dohodou s politickými i odborovými organizacemi reformistů, hlášený např. Vaňkem.¹³ A proto konečně všechny úvahy o volebních kombinacích a možnostech vytvořit dělnickou vládu na základě volebních úspěchů „dělnických stran“.

Nesprávný názor na část buržoasie, představovanou T. G. Masarykem a Benešem, projevil se negativně v politice strany v době německých událostí na podzim 1923. Dělnická třída Německa nastupovala tehdy do revolučního boje o moc. Její boj musel nezbytně vyvolat mezinárodní politické napětí či přímo krizi a musel se projevit především v sousedním Československu.

Vítězná revoluce v Německu mohla posílit naši dělnickou třídu, vystupňovat její bojovnost, otrást posicemi buržoasie, vyvolat politickou krizi a poskytnout tak možnost k vytvoření dělnické vlády a dalšímu revolučnímu vývoji. Porážka naopak musela posílit buržoasii a umožnit jí zostření útoku na českou dělnickou třídu.

Na KSC bylo nyní, aby zaujala ihned stanovisko k německé revoluci a rozhodla, co činit. KSC se o to také pokusila a na říšské konferenci KSC v říjnu 1923 na Kladně byla hledána odpověď na tuto otázku. Došlo se však k závěrům, které neodpovídaly dané situaci a které plynuly z nesprávného pochopení úlohy české buržoasie. KSC se postavila na stanovisko neutrality ČSR k německé revoluci, přesvědčena, že česká buržoasie nemá sama zájem na porážce revoluce v Německu, že se k útoku na ni sama neodhodlá a proto že nebude problémem, aby česká dělnická třída vynutila na své buržoasii neutrální poměr k německé revoluci. Podle názoru s. Šmerala šlo jen o to, že dohodově mocnosti chtějí samy udusit revoluci v Německu a čs. vládu do toho zatáhnouti, ačkoliv ona sama na tom žádný zájem nemá a mohla by se tomu vlivem T. G. Masaryka a Beneše vyhnout: „Prohlašujeme dělníkům otevřeně, že je třeba tak silné masové akce proti vtažení ČSR a Malé dohody do protirevolučních a válečných intrik kapitalistické Paříže, aby se síla této akce stala reálným faktem, s nímž bude nucen každý počítati. Bude-li se moci Masaryk a Beneš ubránit tlaku Fochova směru ve Francii a tlaku Kramářova směru u nás, tedy dobře.“¹⁴ Tak posuzoval tehdy situaci sám s. Šmeral, jenž je autorem těchto řádků.

To však vedlo k tomu, že KSC nejen počítala s vynucením neutrality kapitalistického Československa vůči německému proletariátu, ale že sama zaujala stanovisko neutrality, nikoli aktivní podpory německé revoluce. Nemobilisovala u nás dělnické masy do přípravy na využití jejich výsledků, prohloubení politické krize a k event. přípravě revoluční akce, nebo odražení útoku české buržoasie v případě porážky.

Ačkoliv v mnoha projevech KSČ se mluvilo o aktivní podpoře německé revoluce, omezila se strana na prosazování neutrality a na projevy solidarity, záležející v hmotné podpoře obětí revoluce.

O národnostní politice KSČ je známo, že se strana dopouštěla základní chyby při jejím řešení, když neproklamovala právo na sebeurčení až do odtržení a když setrvala jen na provedení národnostní autonomie. Je pravda, že vystupovala správně proti národnostnímu útlaku, odmítajíc jeho jakoukoli formu; je pravda, že se v thesích I. řádného sjezdu KSČ mluví o právu na sebeurčení, stejně tak však je pravda, že se právě v těchto thesích právo na sebeurčení nijak neuplatňuje a že provedení thesí znamená v nejzašším případě jen autonomii a nic více.

Dalo by se namítnouti, že za národnostní politiku nebyl odpovědný s. Šmeral, neboť nejvýznamnějším teoretikem strany v národnostní otázce byl s. Kreibich, který ostatně byl i autorem národnostních thesí I. řádného sjezdu KSČ. Bylo by to však zcela nesprávné svalit takto odpovědnost na s. Kreibicha, jestliže víme, že s. Šmeral zastával stanovisko zcela shodné a že osobně sám vystupoval proti právu na sebeurčení. Jeho názory v této věci byly totožné s názory s. Kreibicha a stejně tak většiny tehdejšího vedení strany.

Něště před založením KSČ s. Šmeral v článku, jenž byl míněn jako referát pro zastupitelstvo strany a byl otištěn v Rudém právu, dal jasně najevo, že myšlenku sebeurčení národů odmítá. Uvažuje o národnostní otázce u nás, napsal: „Velkou pohromou pro vnímavost českých mas dělnických... pro ideje komunismu by bylo, kdyby někde na periferiích se měly objevit tendence bolševismu nacionálního, diktovaného (u Maďarů, Němců nebo Poláků —) zoufalstvím nad pádem jejich samostatnosti, či zásady sebeurčení státního...“¹⁵ Již zde vystupuje zásadní nepochopení nutnosti prosazovat právo na sebeurčení. Je směšováno nebo zaměňováno s pokusy buržoazie národních menšin o odtržení částí státního území. Odmítnout nacionální bolševismus bylo na místě, vždyť byl v příkrém rozporu s principem proletářského internacionalismu. Ovšem nelze pokládati za projev nacionálního bolševismu snahu o sebeurčení. Tento názor zůstává s. Šmeralovi i nadále a promítá se nám opětovně v jeho pokynech pro řečníky na schůzích o otázce národnostní, kde mimo jiné říká: „...německý dělník se vlastními myšlenkami propracuje k poznání, že základním hlediskem politiky německého dělnictva nemůže být ‚sebeurčení‘ nebo ‚iredenta‘.“¹⁶

I zde dochází ke stejnému zaměňování. Sebeurčení je vysloveno jedním dechem s měšťáckou iredentou, kterou v souvislosti s dělnickým hnutím nemohl nikdo mít na mysli. Národnostní otázka se nemohla pochopitelně stát základním hlediskem proletářského boje. ale nemohla v něm být opomíjena.

Strana pak při těchto názorech, které ovládaly její vedoucí teoretiky (názory s. Kreibicha byly obdobné), došla pochopitelně k národnostním thesím na I. řádném sjezdu KSČ, které zůstaly v rámci těchto názorů a právo na sebeurčení neprováděly.

S. Šmeral ještě ani po V. kongresu KI, kde národnostní politika KSČ byla odsouzena, se nezbažil zcela tohoto pojetí. I když na jedné straně otevřeně prohlásil, že je nutno důsledně provádět a prosazovat sebeurčovací právo až do oddělení, pochyboval o možnosti prosazovat je pro některé národnosti, např. pro Maďary: „Bylo by však karikaturou tohoto principu, kdybychom za nynějších poměrů, kdy v Maďarsku zuří Horty, propagovali mezi maďarskými dělníky myšlenku okamžitého oddělení od Československa a připojení k Maďarsku.“¹⁷

Je zde směšováno právo na oddělení s povinností odtrhnout se. To ovšem neměl na mysli ani V. kongres KI, ani zásada sebeurčení. Řešení národnostní otázky proletariátem nepočítá se odtržením národa od jednoho buržoazního státu a přivtělením k druhému buržoaznímu státu. Tím by se na věci nic nezměnilo a dělnické třídě nijak neprospělo. V každém případě však musí být v programu obsaženo, i když jeho provedení není mnohdy aktuální. Dělnické třídě i masám pracujících potlačovaného národa musí být dáno jasně najevo, že vítězný proletariát je rozhodnut i národnostní otázku řešit důsledně a spravedlivě. Tím důležitější to bylo právě v CSR, kde masy vládnoucího národa byly do jisté míry opojeny národním vítězstvím a mohly snadno propadnout nacionálnímu šovinismu, kdyby jim nebylo stále stavěno před oči stejné právo příslušníků jiných národů.

Společným jmenovatelem a společnou příčinou všech nesprávných názorů Šmeralových je rys uváděný v dokumentu ÚV KSČ z r. 1932 na posledním místě jako „nechápaní vedoucí úlohy strany, propagování teorie pasivity mas, což v praxi znamená chvostické pokulhávání za masami“. Šel bych zde poněkud dále a formuloval bych tento rys poněkud jinak, i když jeho obsah zůstane stejný. Byla to okolnost, že s. Šmeral přecenil úlohu lidových mas. Ve své účtě a ve své lásce k nim a ve vědomí, že masy je nutno získat pro revoluci, postavil je na první místo v celé své politice a všem svém snažení.

I když bylo správné, že lidové masy jsou jeden z nejvýznamnějších činitelů vývoje, že vše

se musí díť pro ně a pro jejich štěstí, bylo těžkým omylem přehlédnout, že masy musí být vedeny uvědomělou avantgardou dělnické třídy a to Komunistickou stranou. Na prvním místě nejdůležitějším a rozhodujícím činitelem musela proto zůstat strana a všechna její činnost musela směřovat k tomu, aby byla schopna boje. Jedině stranou mohly být lidové masy získány a uspokojeny, jediné stranou mohly být vedeny do boje a k vítězství. Masy, rozhodující činitel, potřebovaly uvědomění a cílevědomé usměrnění svých sil, které jim mohla dodatí jediné cílevědomá, bojovná dělnická strana.

U s. Šmerala však tomu tak nebylo. Tento obětavý, veliký lidový vůdce viděl již v samé masě smysl všeho dění a postavil jí proto nejvýše. Tím pochopitelně strana se stala jen nástrojem mas, nikoli jejich vůdcem. To vedlo nezbytně k živelnosti, k podléhání náladám mas, k podléhání jejich živelnému vývoji, k přizpůsobování se stupni jejich uvědomění.

Již ve svém projevu na XIII. sjezdu čs. sociální demokracie byl přesvědčen, že světová krize sama zraje k socialistické revoluci a že i masy k ní dojdou, aniž by byl nutný ideový boj: „I s těmi, kdo by s tím ještě nesouhlasili, není třeba po mém přesvědčení vésti o tento teoretický názor nějaký vášnivý boj. Poměry samy budou velmi brzy a rychle širokým vrstvám lidovým dávatí názorné vyučování o tomto předmětu.“¹⁸ Odtud také pochází známá jeho these, že „jsme považováni ne za analyzátory revoluce, nýbrž za její původce“ svědčící o nepochopení vedoucí úlohy strany.

Myšlenka o samočinném vývoji mas k uvědomění ovládala činnost s. Šmerala při vytváření KSC i později. Správně se usilovalo o vytvoření masové komunistické strany. Avšak k tomu cíli, aby byla vytvořena skutečně masová strana, byl opomíjen již tehdy ideový boj, a to za předpokladu, že masa dozraje tak jako tak k revolučnímu myšlení. Přestože strana znala dobře nacionalistické iluze našeho dělnictva i nesprávné ocenění charakteru Československa, nevystupovala při získávání členů proti těmto nesprávným názorům. S. Šmeral o tom říká: „... nepůsobila naše metoda silnými slovy a hesly, nevnucovala drásavým bojem dělníkům do hlav soc. revoluční názory za každou cenu. Nechávala prostě procházet dělníky názorným vyučováním skutečností.“²⁰ Mezi sociální demokracií a levicí nebyla postavena žádná ostrá názorová hranice. Levice se spokojovala tím, že vystupovala proti koalici politice pravice, a i když již značná část strany šla v tomto směru s levicí, říká s. Šmeral, že „i tehdy jsme ještě nevnucovali nějakým nátlakem masám názory, které by tehdy nebyly pochopeny a jejichž znucování by nás oddělilo od mas.“²¹

Jde o ústupky stupni uvědomění masy, kdy se strana staví na nesprávné stanovisko masy, spokojuje se po určitý čas s ním, místo aby masu prosazováním správných názorů pozdvihla na vyšší stupeň uvědomění, na vyšší úroveň. Tím je masa ponechávána sama sobě a svým přežitkům. Není-li do ní vnesena revoluční ideologie uvědomělou částí dělnické třídy, tj. stranou, pak nezbytně propadá ideologii buržoasní, protože masa sama není schopna vytvořit si vlastní ideologii a podléhá té, která jí obklopuje. Tak tomu bylo i u nás a je v tom jeden z důvodů, proč soc. demokratické tradice měly tak tuhý život.

Prohlížela zde arci obava, aby se strana neisolovala od mas, aby se od nich neodtrhla tím, že by hlásala názory, pro které masy nebyly dosud zralé. Je jenom přirozené, že proletariát netvoří jednotnou vrstvu stejného stupně uvědomění a že stejně tak případní spojenci vykazují jistou diferenciaci. Všeho toho je třeba dbát při agitaci a propagandě. Nicméně není možné dělatí ideologické ústupky. Platí zásada vyslovená Leninem: „Celá věc je v tom, že musíme dovést používat této taktiky tak, abychom všeobecnou úroveň proletářského uvědomění a způsobilost k boji a vítězství zvyšovali a nikoli snižovali.“²³

Vyklizení pole živelnému růstu uvědomění mas, které samo o sobě znamenalo těžkou chybu, bylo ještě zesíleno tím, že s. Šmeral neorientoval své smýšlení na „bezprostřední výbuch sociální revoluce“ a nezaměřoval sem úsilí a činnost strany. Byl o tom přesvědčen na počátku existence samostatného státu čs., kdy taková možnost byla akutní, a zůstal o tom přesvědčen i později, když tato možnost sice již opadla, ale přesto nemohla být vyloučena.

Předpokládal, že „spíše procházíme fází shromažďování a organizování revolučních sil než před jejich přechodem k akci“, a proto viděl hlavní úkol strany v konsolidaci strany, v práci ideově výchovné, propagační, zejména ve velké propagandě tiskem. Na tyto úkoly se pak zaměřil tak intenzivně, že zastával názor nejiti do revoluce i v tom případě, kdyby se situace v CSR tak vyvinula. Odmítal tzv. izolovanou revoluci v Československu, i kdyby pro ni byly vhodné podmínky, jestliže podobná situace nebude v některém z velkých evropských států.²⁴

Je to opominutí toho, že strana musí revoluční situace rozvíjet a přímo připravovat, že musí stát v čele dění, že musí přihlížet k situacím, které vzniknou doma i mimo území státu, a že jich musí využít k rozvinutí revolučních akcí. Nestačí jen, když se masy dostanou do pohybu, postavit se v jejich čelo a převzít vedení, ale stát v čele a vést masy od uvědomování

až k samým akcím. Tyto názory odsuzovaly stranu k pasivitě, k vyčkávání revolučních událostí, které přijdou samy zvenčí. Znemožňovaly jí být vůdčem pracujících mas a jejich nejrozhodnější silou a avantgardou.

To vše se projevilo nejvýrazněji ve Šmeralově projevu na ustavujícím sjezdu KSČ, a strana to nesla s sebou od svého vzniku do dalších let. KI ukázala ihned nesprávnost těchto názorů: „VV KI je názoru, že řeč Šmeralova dokazuje, že on a jeho bližší přátelé školení proletariátu nepojímají v duchu revolučního rozčníení k boji a nepovažují organizaci za přípravu toho boje... Strana musí proti tomu připravit bojovou pohotovost mas, aby odrazily útok kapitálu a když okolnosti dovolí, přešly k protiútokům. To vyžaduje v prvé řadě burcuující revoluční agitaci, zasahování strany do všech bojů a uzpůsobení organizace k možностям boje. K tomu je třeba vědomí, že je-li světová revoluce dlouhým obdobím, je dlouhým obdobím boje. Teorie s. Šmerala, že čs. dělnictvo musí s bojem o moc jednoduše vyčkat až do okamžiku vítězství proletariátu v některém kapitalistickém státě, nesnese nejmenší kritiky. Aniž by chtěl určovat, kdy čs. proletariát může zahájit boj o moc, je VV názoru, že se z vnitřních bojů čs. proletariátu mohou vytvořit situace, za nichž bude nutno přejít k boji o moc i tehdy, když v téže době v jiných státech k uchvácení moci proletariátem snad nedošlo.“²⁵

Pres tuto otevřenou kritiku, již s. Šmeral v podstatě uznal, přes jasnou cestu zde naznačenou šel další vývoj KSČ ve smyslu kritizovaných nesprávných názorů. Z tohoto přeceňování živelného vývoje, převažujícího významu mas nad samou stranou, a konečně pasivity strany právě v poměru k masám vplynuly v podstatě všechny chyby jako „šmeralismus“ označované.

Rodily se z toho, že ve všech těchto směrech strana ustoupila ilusím a nesprávným názorům masy, jediné odtud, že strana proti nim dosti ostře nevystupovala ze strachu, aby masy neodradila, a jediné proto, že předpokládala, že tyto nesprávné názory budou v průběhu doby překonány samočinným uvědomováním masy, názorným vyučováním skutečností, aniž by strana vnucovala „drásavým bojem dělníkům do hlav sociálně revoluční názory za každou cenu“.²⁶

Odtud také vyrostly všechny chyby a omyly v taktice jednotné fronty a dělnické vlády. Z obav, aby masy nebyly odrazeny od společného postupu, byl akční program jednotné fronty příliš úzký, omezený z větší části na požadavky hospodářské. Z téhož důvodu se nedostalo do něho vůbec řešení otázky národnosti a strana nepostavila heslo seburčení národů. Z téhož důvodu byla dlouho dělnická vláda vykládána jako volební kombinace, kterou je možno obejít revolucí srážku a ušetřit si oběti.

Je pravda, že mnoho příslušníků dělnické třídy vplynulo do KSČ právě proto, že zásady jí hlášené slibovaly poměrně klidný vývoj, a byl to jistě jeden z důvodů její nesmírné masovosti. Mnoho těchto ne právě příliš uvědomělých členů však stranu zatěžovalo svým soc. demokratiem a brzdilo ji v jejím vývoji a v pozdějších letech, kdy cesta, již strana šla, se stávala těžší a nesnadnější, než se jim na počátku jevílo, stranu opustilo.

Podarilo se tak vytvořit stranu sice masovou, ale její vnitřní kvalita byla poměrně nízká a právě proto bylo v KSČ třeba bolševisace více než v kterékoli jiné straně. V tomto pojetí se strana někdy směšovala přímo s celou dělnickou masou. Tak v projevu na ustavujícím sjezdu s. Šmeral žádal vytvoření masové strany proto, že si nedovedl představit vytvoření diktatury proletariátu u nás v případě, že by reformistické strany byly silnější než komunisté: „Jak pak bychom mohli zaručit většinu v sovětech a mezi dělníky, když proti 200tisícové nebo čtvrtmilionové spojené pravice sociální demokracii a národním socialistům stála by 50tisícová nebo 100tisícová strana komunistická.“²⁷

K tomu, aby strana získala dělnické masy, nebylo a není třeba, aby ve své většině vstoupilo do strany. Mít masu jako celek ve straně není možné, neboť ohromný počet nedosti uvědomělého členstva stranu rozmělní a znemožní jí provádění vedoucí úlohy strany.

Odkud se u s. Šmerala vzalo toto nesprávné nazírání na úlohu masy a strany? S. Šmeral pochopil u nás jako jeden z prvních železnou nutnost leninské zásady, že proletariát bez podpory lidových mas v revoluci nemůže uspět. Zdůrazňuje to již ve svém referátu na ustavujícím sjezdu a je to vedoucím motivem při jeho vystupování a boji za jednotnou frontu a dělnickou vládu. Přitom však význam masy přecenil, a protože si bez jejího získání nedovedl představit vítěznou revoluci, byl ochoten ji získat stůj co stůj i za cenu ústupků náladě a stupni uvědomění mas.

K tomu přistupuje i to, že s. Šmeral byl celým svým založením člověk opatrný, váhavý, nerozhodný. Jeho nerozhodnost a váhavost vplyvala však především z jeho pocitu odpovědnosti.

Celou složitost této povahy vystihl nejlépe s. Ivan Olbracht, jenž byl jeho ideovým odpůrcem ve straně již za světové války, v levici v době vytváření KSČ v roce 1922 v době „levé

oposice“, a jenž po V. kongresu KI o něm napsal: „A přece ani v době nejostřejšího boje proti němu jsem se nemohl odhodlat k tomu, aby bylo dělnické hnutí oslabeno o schopnosti a spolupráci tohoto muže. Nejsm k tomu ochoten ani dnes. Šmeral je muž, který neznal jiných zájmů a nežije jiným než myšlenkou na proletariát. Čistota jeho přesvědčení a charakterové vlastnosti jsou ryzi. Je člověkem velkých vědomostí a znalostí, je bystrý a pilný, je v něm jistá velkorysost. Ale je typický kunktor. To je po česku váhavec. Jeho kunktorství neprýští z vnitřní nerozhodnosti či osobní nestatečnosti, ale z vyhraněného vědomí odpovědnosti před masou, kterou vede, a z vědomého či podvědomého chltění jít k cíli pokud možno bezpečně a s nejmenšími ztrátami a rizikem.“²⁸

Celý vývoj s. Šmerala potvrzuje právě toto Olbrachtovo hodnocení. Šmeral měl pocit odpovědnosti před masou a snažil se ji chránit i za cenu ideologických ústupků. To je případ jeho niterného souhlasu s politikou oportunistu české soc. demokracie za první světové války, za níž převzal odpovědnost jen proto, že byl přesvědčen, že tím chrání dělnické masy před persekcí a že „musí být vybudována linie zpátečního ústupu pro případ prohry“.²⁹ To je případ jeho teorie o „isolované revoluci“ a odmítání převzetí moci v ČSR, nebudou-li podobné podmínky v okolních státech. To je i případ jeho pojetí jednotné fronty a dělnické vlády vytvořené volbami a dohodami se soc. demokratickými vůdci. Všude byla u něho snaha najít cestu pro dělnickou třídu nejméně obtížnou a s nejmenšími oběťmi. Přispěla k tomu zřejmě i jeho neblahá zkušenost z doby první světové války, kdy Šmeral svým sociálpatriotickým stanoviskem k válce, o jehož správnosti byl přesvědčen se dostal do izolace a odtrhl se zcela od mas, které byly živelně proti válce. Obával se jistě, aby se nyní nedostal do podobné situace, ačkoli podmínky byly zcela odlišné. Jeho dlouholetá soc. demokratická výchova a iluze o parlamentní možnosti vítězství dělnické třídy pak ho vedly k tomu, že takové cesty hledal i tam, kde k tomu nebylo podmíněk a kde to bylo nesprávné vzhledem k potřebám třídního boje v dané objektivní situaci.

Proto daleko přísněji posuzoval ho s. Haken, jenž v něm viděl hlavního nositele oportunismu ve straně a vytýkal mu jeho nejasnost a diplomaticitv ve formulaci, určenou sice na oklamání buržoasie, ale schopnou zavádět i stranu: „Ne že by s. Šmeral neuměl být jasným a přesným, k tomu mu nechybí ani vědomosti ani rozhled. On úmyslně se zahaloval. A tak nejasnost výrazu a nestatečnost vůdce byla nemalým pramenem oportunismu.“³⁰

I s. Haken mluví výslovně o „nestatečnosti vůdce“, ne tedy o nestatečnosti osobní, ale o nestatečnosti v úloze dělnického předáka, k níž nezbytně vedle pocitu odpovědnosti patří i statečnost. Mám za to, že tato formulace není v rozporu s hodnocením Olbrachtovým. O tom svědčí i to, že jiní významní dělničtí vůdci tohoto období si Šmerala vážili, uznávali jeho autoritu a právě pro jeho úctu k proletariátu se jí podrobovali. Mám na mysli s. Zápotockého a s. Kreibicha, kteří v době vytváření strany byli jeho ideovými odpůrci, ale dovedli ho podepřít v boji proti „levé oposici“. Toto podrobování šlo někdy i tak daleko, že mělo za následek převzetí některých oportunistických chyb s. Šmerala.

Tak s. Kreibich převzal některé Šmeralovy názory, např. na T. G. Masaryka a Beneše, na charakter státu i na možnosti dělnické vlády v rámci buržoasního řádu. Zůstává tedy faktem, že Šmeral názory mu vytýkané, představující oportunistickou úchylnku, skutečně zastával, že jimi ovlivňoval další pracovníky strany a že ovlivnil politiku KSČ.

Šmeral požíval ve straně velké autority, a proto jeho názory byly akceptovány, i když on je sám nijak nevnucoval.

Jeho autorita však byla taková, že nezbytně vykonával na všechny ostatní vliv. Čistota jeho přesvědčení a jeho oddanost věci proletariátu nebyla brána nikdy v pochybnosti. Byl od mládí v dělnickém hnutí, zastával funkci ve VV sociální demokracie za první světové války v době nejtěžší, byl po kratší dobu dokonce jeho předsedou. Jeho teoretická vyspělost byla všeobecně uznávána již v soc. demokracii. Jeho charakterové vlastnosti neodvážili se popírat ani jeho nepřátelé, ani příslušníci buržoasie. Jako téměř jediný z vůdců čs. soc. demokracie od počátku projevoval sympatie Rijnové revoluci, vyzýval čs. proletariát k jejímu následování, stál v řadách levice a bez váhání budoval novou dělnickou stranu. Jeho váha ještě stoupla, když osvědčení revolucionáři, stojící od počátku na levici, s. Zápotocký a Kreibich, postavili se po jeho boku.

Přestože to byl celý oportunistický systém, jež s. Šmeral zastával a k jehož šíření v řadách KSČ přispěl, mám za to, že neměl by tento systém býti nazýván „šmeralismem“ a že, pokud se tak dále, nebylo to zcela správné.

Většina oportunistických úchylek, vyskytujících se u s. Šmerala, není pro čs. poměry nijak typická a specifická. Mám tu na mysli otázky související právě nejužší s iluzemi o buržoasní demokracii a z nich rostoucí chyby v otázce dělnické vlády, národnostní otázky i pojetí soc. demokratické strany.

KSC došla na podkladě nesprávného názoru na charakter čs. státu až k oportunistickému pojetí dělnické vlády, jak bylo formulováno I. řádným sjezdem KSC v roce 1923. To je jistě správné. Ale uvědomme si při tom jinou věc. V Německu tomu tak nebylo. Tam nebylo v mase demokratických ilusí, které převládaly v českém dělnictvu. A přece KSN, dokonce časově dříve než KSC, razila na lipském sjezdu stejnou formulaci dělnické vlády, jako vlády „v rámci a po výtece prostředky měšťácké demokracie“.

Uvažujeme-li o tom, co způsobilo a zavinilo rozhodnutí lipského sjezdu, musíme dojít k závěru, že to byly soc. demokratické přežitky, které byly v KSN obdobně zakořeněny jako v KSC. Vždyť i zde většina členů přišla ze soc. demokracie, jejíž politika byla ještě více proniknuta myšlenkou spolupráce s buržoasií než u nás. Měly tedy tyto chyby společný základ v soc. demokratických představách o cestě dělnické třídy k moci, o cestě bez boje a o možnosti obejít revoluční boj.³¹ Otázka demokratických ilusí v souvislosti se vznikem samostatného čs. státu zde samozřejmě působila zároveň, ale nebyla ani hlavní příčinou, ani rozhodujícím faktorem. Nebyla podle mého názoru tak silná, aby vtiskla této oportunistické úchylce takový ráz, že by působila po celé dlouhé období let 1921—1924, zejména když po porážce generální stávky začínalo v této věci dělnictvu již svítat. Stejně tak nesprávný postoj k řešení národnostní otázky nebyl specifický rys jen pro názory Šmeralovy a nevyskytoval se jen u nás. Národnostní složení čs. státu nutilo přímo k řešení této otázky, ale zároveň dávalo možnosti řešení chybného.

Většina kom. stran nebyla do této situace postavena, protože jejich země byly národnostně jednoduší nebo menší tvořily v nich nepatrný zlomek obyvatelstva.

Jediná země, kde poměry byly tehdy podobné, byla Jugoslávie, v menší míře Polsko, Rumunsko a Řecko. A vidíme, že ani tam se komunistické strany chybám v národnostní otázce nevyhnuly stejně jako KSC. Můžeme říci, že se v podobných podmínkách došlo k přibližně podobným chybám. Nebyl to tedy v KSC jen vliv Šmeralův, ale i vliv daných poměrů a podmínek. I v Jugoslávské komunistické straně se vyskytly obdobně jako u nás názory, že mezi Chorvaty a Slovinci neexistuje lidové hnutí za nezávislost a že otázka práva národů na oddělení je neaktuální, že proto požadavek práva na sebeurčení nemusí být prosazován.

Resoluce V. světového kongresu KI k národnostní otázce ve střední Evropě a na Balkáně ukládá stejně jako KSC i KSJ a dalším touž povinnost: „Heslo“ sebeurčení každého národa včetně práva na odtržení „musí v přítomné předrevoluční periodě v nově vzniklých imperia-listických státech najít výraz v hesle státního oddělení potlačených národností od území Polska, Rumunsko, Československa, Jugoslávie a Řecka.“³²

Nelze proto ani tento rys vidět jako příznačný jen pro s. Šmerala, ale odmítání sebeurčení bylo příznačné pro sociáldemokratismus vůbec.

Odpadne-li však národnostní otázka, chyby v poměru ke státu, poměr k sociální demokracii, pak zbývá již jen otázka přecenění významu mas, která se jeví pro Šmerala jako typická. Ani ta však se nevyskytuje jediné u Šmerala. Je obecně známo a v souvislosti s kritikou Šmerala bylo několikrát řečeno, že přecenění významu mas a živelného vývoje dělnického hnutí bylo příznačné svého času pro „luxenburgismus“ že je hlásala Rosa Luxenburgová a že je odsoudil Lenin.

Po tom všem zbývá odpovědět na otázku, zda oportunistický směr, jak se nám projevoval v politice KSC, je zvláštní systém a zda zasluhuje zvláštního označení, zda zasluhuje právě označení „šmeralismus“?

Mám za to, že ne. Oportunistický systém v KSC se v letech 1921—1924 skutečně vytvořil a s. Šmeral byl jeho zastáncem, nebylo však třeba označovat ho „šmeralismem“, i když Šmeral nesl značnou vinu na jeho rozšíření. Byl to však projev obecného sociáldemokratismu v té době rozšířeného v jiných komunistických stranách, nejenom v KSC, i u jiných dělnických vůdů v samé KSC i v jiných komunistických stranách. V KSC ovšem bylo jeho rozšíření a životaschopnost větší než v jiných stranách právě působením též demokratických a národnostních ilusí v českém dělnictvu, o nichž již byla řeč.

P o z n á m k y

¹ L. Veselý: Z prvních bojů KSC, str. 151.

² Komunist. revue, r. VII, č. 2—3, 1932.

³ Protokol V. řádného sjezdu KSC, str. 11—12, 127.

⁴ Rudé právo, 25. 10. 1921.

⁵ Rudé právo, 23. 10. 1921.

⁶ Rudé právo, 3. 3. 1923.

⁷ Rudé právo, 6. 3. 1923.

⁸ Dr. Šmeral: „Co jsou a co chtějí soc. demokraté“, str. 24—25.

⁹ Rudé právo, 16. 8. 1923.

¹⁰ Rudé právo, 18. 6. 1922.

Bericht über die Tätigkeit des Präsidium und der exekutive der kommunistischen Internationale für Zeit vom 6. 3.—11. 6. 1922 — Hamburg 1922.

¹¹ Kommunismus, r. I, čís. 5—6, 1922.

¹² Vorwärts, 3. 10. 1922.

¹³ Komunistická revue, č. 8, 1924.

¹⁴ Agitátor 1923, zvláštní číslo k německým událostem, cit. podle Protokolu V. sjezdu KSÇ, str. 129.

¹⁵ Rudé právo, 27. 2. 1921.

¹⁶ Agitátor, č. 4, 1922.

¹⁷ Rudé právo, 2. 10. 1924.

¹⁸ Protokol XIII. sjezdu čs. soc. demokracie, str. 111.

¹⁹ Tamtéž, str. 112.

²⁰ Protokol ustavujícího sjezdu KSÇ, str. 99.

²¹ Tamtéž, str. 103.

²² Vlad. Il. Lenin: Spisy sv. 31, str. 68.

²⁴ Protokol ustavujícího sjezdu KSÇ, str. 119.

²⁵ Rovnost, 7. 7. 1920.

²⁶ Protokol ustavujícího sjezdu, str. 99.

²⁷ Protokol ustavujícího sjezdu KSÇ, str. 124.

²⁸ Rudé právo, 30. 9. 1924.

²⁹ Protokol XII. řádného sjezdu soc. demokracie, str. 48.

³⁰ Rudé právo, 30. 10. 1924.

³¹ Jak se jeví ve Šmeralově starší práci „Kdo jsou a co chtějí sociální demokraté“.

³² Thesen und Resolutionen des V. Weltkongr. der KI, S. 125. Podobné tendence nebyly překonány v Jugoslávii ještě po V. kongresu a EKI se jimi byla nucena zabývat v roce 1925 znovu a opět zdůraznil nutnost prosazování práva na sebeurčení až do oddělení.

О ЗНАЧЕНИИ Т. НАЗ. „ШМЕРАЛИЗМА“ В ПЕРИОД ПЕРВЫХ БОЕВ КПЧ

Период 1921—1924 гг. был в политике КПЧ исполнен рядом правых ошибок, которые V всемирный конгресс Коммунистического Интернационала отметил как оппортунистический уклон. Этот уклон, или совокупность этих ошибок, было принято, в особенности в тридцатых годах, называть „шмерализмом“. Это название применялось об оппортунистическом уклоне в КПЧ, который вытекал из социал-демократизма, однако в специфических чехословацких условиях отличался некоторыми особенностями. Предстоит вопрос, существовало ли такое направление, был ли его основоположником и носителем т. Шмерал и каково было его влияние на рабочее движение. Это тем важнее, что в свое время это была проблема, о которой в КПЧ много говорили (напр. на V съезде КПЧ) и на основании которой объяснили все недостатки политики КПЧ. Как вытекает из партийных документов, „шмерализм“ был специфической формой оппортунистических взглядов, отклонявшейся от ленинизма в следующих вопросах:

1. Чехословацкое государство он считал полупрогрессивным и отрицал его империалистический характер.
2. Социал-демократическую партию считал у нас второй рабочей партией.
3. В национальном вопросе придерживался оппортунистической точки зрения, отвергая право народов на самоопределение вплоть до отрыва.
4. Недооценивал ведущую роль партии и переоценивал стихийность, так что в практике партия отставала за массами.

Все эти взгляды проявлялись в КПЧ в 1921—1924 гг. и под их влиянием партия проводила более правую политику. Сторонником большинства этих взглядов был и т. Шмерал. Однако, несмотря на то, что они образовали целую систему, они не заслуживают названия „шмерализма“. Значительная часть правых вождей проповедовала их и без влияния т. Шмерала.

Главное то, что это был оппортунистический уклон, воззрения которого тогда проявлялись и в других коммунистических партиях, так же как и в КПЧ. Демократические

и национальные мечты в Чехословакии способствовали проникновению ошибочных взглядов в КПЧ, однако они не были ни единственной, ни главной причиной.

В подобных условиях они встречаются и в других коммунистических партиях, хотя в них национальные и демократические иллюзии не действовали как у нас. Это было наследство взглядов социал-демократии, перенесенное в новые коммунистические партии. Это не была специфическая черта ни Чехословакии, ни Шмерала, хотя социал-демократизм отличался у нас некоторыми особенностями и большой жизнеспособностью.

Перевела: Н. Кириова

BEDEUTUNG DES SOG. ŠMERALISMUS WÄHREND DER ERSTEN KÄMPFE DER KPTsch

Die Jahre 1921 bis 1924 sind in der Politik der KPTsch durch eine Reihe von rechten Abweichungen gekennzeichnet, die der V. Weltkongreß der Kommunistischen Internationale als opportunistisch bezeichnet hat. Man hat sich daran gewöhnt, diese Abweichungen, bzw. die Gesamtheit dieser Fehler, besonders in den 30er Jahren, als Šmeralismus zu bezeichnen. Diese Bezeichnung wurde für die opportunistische Abweichung der KPTsch gebraucht, die vom Sozialdemokratismus ausging, aber in den spezifischen Verhältnissen der ČSR ihre Eigentümlichkeit hatte. Man muß sich darüber schlüssig werden, ob es eine solche Richtung gegeben hat, ob ihr Schöpfer und Vertreter Genosse Šmeral gewesen ist und welchen Einfluß er auf die Arbeiterbewegung ausgeübt hat. Dies ist umso wichtiger, als es seinerzeit ein in der KPTsch viel diskutiertes Problem war (z. B. auf dem V. Parteitag), von dem aus alle Mängel in der Politik der KPTsch erklärt wurden. Wie aus den Parteidokumenten hervorgeht, stellte Šmeral eine spezifische Form opportunistischer Ansichten dar, die in folgenden Fragen vom Leninismus abwich:

1. hielt er den tschechoslowakischen Staat für halbprogressiv und leugnete seinen imperialistischen Charakter,
2. hielt er die Tschechoslowakische sozialdemokratische Partei für die Zweite Arbeiterpartei bei uns,
3. setzte er in der Nationalitätenfrage den opportunistischen Standpunkt durch, indem er das bis zur Lostrennung gehende Selbstbestimmungsrecht der Völker ablehnte,
4. mißachtete er die führende Rolle der Partei und überschätzte die elementare Spontaneität so, daß die Partei in der Praxis hinter der Masse nachhinkte.

Alle diese Ansichten kamen in den Jahren 1921—1924 in der KPTsch zum Ausdruck und drängten die Partei nach rechts. Die meisten dieser Ansichten vertrat auch Genosse Šmeral. Wenn sie auch ein geschlossenes System bildeten, kann man sie doch nicht schlechthin als Šmeralismus bezeichnen. Ein beträchtlicher Teil der rechtsorientierten Führer verkündigte sie ohne jegliche Einflußnahme des Genossen Šmeral.

Die Hauptsache jedoch ist, daß es sich um eine opportunistische Abweichung handelte, deren Ansichten damals auch in anderen kommunistischen Parteien genauso zum Ausdruck kamen wie in der KPTsch. Die demokratischen und nationalen Illusionen in der ČSR förderten das Eindringen dieser Ansichten in die KPTsch. Sie waren jedoch weder die einzige noch die Hauptsache.

In ähnlichen Entwicklungsbedingungen verfielen ihnen auch andere kommunistische Parteien, obwohl auf sie keinerlei nationale und demokratische Illusionen einwirkten wie bei uns. Es handelte sich um ein ideelles Erbe der Sozialdemokratie, das in die neuen kommunistischen Parteien hineingetragen wurde. Es handelte sich weder um ein tschechoslowakisches noch um ein Šmeralsches Spezifikum, wenn der Sozialdemokratismus bei uns auch einige Besonderheiten und eine ungewöhnliche Lebensfähigkeit aufwies.

Übersetzt von Karel Krejčí